

Tio år senare: Tankar om bibelvetenskapens framtid – Avskedsföreläsning 10 november 2022

GÖRAN EIDEVALL

Uppsala universitet

goran.eidevall@teol.uu.se

INLEDNING

För tio år sedan, i november 2012, installerades jag som professor. Nu när jag snart ska gå i pension känner jag en stor tacksamhet för allt jag fått vara med om. Jag bär med mig många fina minnen av samarbeten, samarrangemang, samtal och samvaro i olika former. Tack till alla kolleger, doktorander och studenter som bidragit till en mångfacetterad och dynamisk miljö för undervisning och forskning i bibelvetenskap här i Uppsala!

Denna avskedsföreläsning kommer dock inte att handla särskilt mycket om personligt tillbakablickande. Det blir ingen kavalkad av minnesbilder. I stället har jag valt att spana framåt, att använda detta tillfälle till att dela med mig av tankar och visioner om bibelvetenskapens framtid. Men för att kunna göra det behöver jag ta avstamp i vad som har hänt med ämnesområdet under dessa tio år, och under tidigare decennier.

När jag utnämndes till professor blev min titel, av byråkratisk-tekniska skäl, ovanligt bred: ”professor i bibelvetenskap”, om än med det viktiga tillägget ”särskilt Gamla testamentet”. I min installationsföreläsning, med rubriken ”Vi och de andra: Identitetsfrågor i ett bibelvetenskapligt perspektiv”, fokuserade jag på frågeställningar som aktualiserats av egna forskningsprojekt om fiendebilder och olika synsätt på

offerkult,¹ samt av Karin Tillbergs påbörjade avhandlingsprojekt om synen på främlingen.²

Jag argumenterade även för ett namnbyte till Hebreiska bibelns exegetik, en anpassning till en växande internationell praxis som skulle ge uttryck för medvetenheten om att akademisk religionsvetenskap vid svenska universitet bör vara konfessionellt obunden och neutral. Här följer ett utdrag av mitt resonemang:³

Vi lever i ett sekulärt och mångreligiöst samhälle. Beteckningen ”Gamla testamentet” är då inte oproblematiserad, eftersom den är kristet färgad. Den förutsätter ju att det finns en fortsättning, det Nya testamentet. Den implicerar att ”Gamla testamentet” inte kan läsas som en fristående textsamling. Innehållet pekar, enligt traditionell kristen teologi, framåt mot den fullbordade som läsaren möter i NT. Det ”gamla” är i viss mån överspelat. Men samma textsamling utgör även judendomens bibel. Den kallas då ofta Tanak (en förkortning av Torah = Lagen eller Undervisningen, Nevi'im = Profeterna och Ketuvim = Skrifterna). Uppenbarligen fungerar det alldeles utmärkt att studera dessa skrifter utan att länka dem till Nya testamentet! För praktiserande judar blir i stället Talmud en viktig resurs i den ständigt pågående tolkningen av skrifterna i Tanak.

Efter en övergångsperiod då vi växelvis använde beteckningarna GT/HB och HB/GT gjordes så småningom det föreslagna namnbytet. Sedan år 2020 erbjuds det forskarutbildning i Uppsala i Hebreiska bibelns exegetik samt i Nya testamentets exegetik. Även om det kanske inte verkar så vid första anblicken menar jag att denna terminologi präglas av konsekvens och logisk konsistens – i relation till en lång akademisk tradition. Standardutgåvorna som innehåller dessa ämnens centrala källtexter på grundspråk heter ju på latin *Biblia Hebraica* (Hebreiska bibeln) respektive *Novum Testamentum* (Nya testamentet).

¹ Resultaten av dessa projekt publicerades i två monografier: Göran Eidevall, *Prophecy and Propaganda: Images of Enemies in the Book of Isaiah*, ConBOT 56 (Winona Lake: Eisenbrauns, 2009); idem, *Sacrificial Rhetoric in the Prophetic Literature of the Hebrew Bible* (Lewiston: Edwin Mellen, 2012).

² Se nu Karin Tillberg, *The Outsider in Our Midst: A Study of Language and Norms Concerning the "Outsider" in Persian Period Yehud* (Uppsala: Uppsala universitet, 2020).

³ Citerat ur mitt manus. Installationsföreläsningen har inte publicerats.

Det återstår att se hur utvecklingen blir vid svenska lärosäten; för tillfället noterar jag att en hel del kollegor tillämpar en form av dubbel bokföring. På hemmaplan arbetar de vid institutioner som håller fast vid beteckningen ”Gamla testamentets exegetik”. Men i internationella sammanhang, i sina konferenspaper och publikationer, använder de i hög utsträckning ”Hebrew Bible”. Någon förändring ser inte ut att vara nära förestående.

Men namnfrågan är förstas bara intressant så länge som ämnet finns kvar. Idag, tio år senare, har fokus förflyttats till frågan om överlevnad. Det är med sorg i hjärtat jag konstaterar att framtiden för Hebreiska bibelns / Gamla testamentets exegetik är högst osäker här i Uppsala. När jag går i pension om ett par veckor kommer en mer än 400-årig tradition att brytas. Ända sedan universitetets nystart kring år 1600 har det alltid funnits en professor med ansvar för studiet av GT/HB. Ämnesbeteckningar och annat har ändrats vid flera tillfällen. Under perioden 1790–1877 fanns det faktiskt bara en exegetisk professor, med ansvar för forskning och undervisning kring både GT och NT.⁴

Ändå kan man konstatera att konstruktionen med två professorer i exegetik vid den teologiska fakulteten, som rådde under hela 1900-talet och in på 2000-talet, går tillbaka till hertig Karls och riksrådets brev om Uppsala universitets återupprättande från augusti 1593. Först bland de nya professorerna nämns ”Mester Niels Olai Bothniensis” (även känd som Nicolaus Olai Bothniensis, det vill säga Nils Olofsson, från Piteå, utbildad i Rostock), ”som är förordnad till Praepositus och professor Theologiae, hvilken och i Collegio skal läsa Vetus Testamentum Hebraice”.⁵ Vi talar med andra ord om en mycket lång, och i princip obruten, tradition. Med lite avrundning hade jag kunnat välja ”430 år senare” som rubrik för detta föredrag.⁶

⁴ Se Oloph Bexell, *Teologiska fakulteten vid Uppsala universitet 1916–2000*, Acta Universitatis Upsalensis (Uppsala: Uppsala universitet, 2021), 173.

⁵ Hela ”Hertig Karls och riksrådets bref om Upsala Universitets återupprättande, 1 augusti 1593” återfinns i Claes Annerstedt, *Upsala universitets historia. Bihang 1. Handlingar 1477–1654* (Uppsala: Uppsala universitet, 1877).

⁶ Traditionen kunde mycket väl ha brutits redan 2012, då Stig Norin gick i pension.

Tiderna förändras (och vi med dem). Tillströmningen av studenter har minskat, till stor del beroende på ökad konkurrens. Teologiska institutionen och fakulteten i Uppsala brottas, än en gång, med ekonomiska problem. Prioriteringar måste göras. Det talas om nedskärningar och besparingar. Jag har viss förståelse för att man ser det som ännu mer angeläget att försöka få fram extern finansiering för en ny professur i judiska studier (en hjärtefråga för mig personligen; jag var med och startade Forum för judiska studier) än att tillsätta en efterträdare till mig. Men på kort sikt ser det rätt dystert ut för båda dessa ämnen. Under de senaste tio åren har ju Hebreiska bibelns exegetik breddats till att innefatta studier av reception i rabbiniska texter, något som speglas i två doktorandprojekt: ett avslutat (Natalie Lantz) och ett pågående (Miriam Selén Gerson). Den befintliga professuren (i GT/HB) dras in av besparingskäl samtidigt som den nya professuren, i judiska studier, i bästa fall kan finnas på plats först om några år. I värsta fall blir det ingenting – det gäller ju att hitta någon eller några som vill donera stora belopp.

Om vi vidgar perspektivet och betraktar ämnesområdet bibelvetenskap vid universitet och högskolor i Sverige ser vi att det jag beskrivit är del av ett större mönster, en nedåtgående trend. Antalet anställda lärare har under de senaste 20–30 åren minskat på ett märkbart sätt i både Lund och Uppsala, samma sak gäller antalet doktorander. Mer uppåtstående trender och tydliga satsningar på bibelvetenskapen ser vi framför allt i Stockholm (vid EHS) och i Örebro. Men den övergripande tendensen är att ämnesområdet krymper, främst på forskningssidan – och särskilt när det gäller GT/HB. Det har inte blivit någon utlysning av professuren i Lund efter att min ämneskollega Fredrik Lindström gick i pension 2021. När nu även jag går i pension kommer Lena-Sofia Tiemeyer, professor i Gamla testamentets exegetik vid ALT (Akademi för Ledarskap och Teologi), att vara ensam kvar. Den *första* kvinnliga professorn i Sverige inom området bibelvetenskap blir plötsligt också

Någon utlysning var, enligt uppgift, inte planerad. Nu löstes det hela, eftersom jag blev befördrad vid rätt tidpunkt och därmed kunde överta rollen som ämnesföreträdare.

den *enda* professorn i aktiv tjänst i GT:s/HB:s exegetik i detta avlånga land.⁷

Mer kunde sägas om sådana trista trender. Men nu är det dags att skifta fokus och påbörja försöket att formulera framtidsvisioner – för jag hoppas och tror att bibelvetenskapen trots allt har en framtid vid våra universitet och högskolor, som ett ämnesområde för både undervisning och forskning. Mitt främsta syfte är att stimulera till fortsatta diskussioner. En del tankar och förslag kan nog uppfattas som kontroversiella. Strukturen är åtminstone traditionell. Föreläsningen av detta föredrag består, som sig bör, av tre delar:

- 1) *Relevans*. Denna del kretsar kring frågan: Hur kan bibelvetenskapen stärka sin akademiska och samhällsliga relevans? Här lyfter jag fram dess in-
neboende tvärvetenskapliga natur som en viktig faktor.
- 2) *Reception*. Här argumenterar jag för att ett svar på frågan om relevans stavas
ökad satsning på receptionsstudier. Jag lyfter fram potentialen i detta fält. Samtidigt hävdar jag att en sådan satsning inte räcker för att säkra bibel-
vetenskapens framtid.
- 3) *Renässans*. Här ställer jag frågan: Finns det en framtid för klassisk historiskt
inriktad exegetik, baserad på filologi och textkritik? Detta utmynnar i några
förslag till reformer som jag tror skulle kunna främja en renässans för sådan
exegetik.

RELEVANS

Hur kan bibelvetenskapen stärka sin akademiska och samhällsliga relevans? Denna fråga är central för en reflektion om bibelvetenskapens framtid som forskningsämne vid svenska universitet och högskolor. Alla tre delarna av min framställning kan därför ses som steg på vägen fram

⁷ Obalansen mellan NT och GT/HB är en nationell angelägenhet, men den illustreras just nu tydligt i Uppsala. Under de närmaste åren kommer det att finnas två professorer i Nya testamentets exegetik, James Kelhoffer (ämnesföreträdare) och Cecilia Wassén (nyutnämnd, den första kvinnan i Sverige med denna titel – oerhört glädjande), men ingen i Hebreiska bibelns exegetik.

emot formulerandet av realistiska svar på frågan om ämnets fortsatta relevans i ett pluralistiskt samhälle där det råder en hård konkurrens om medel och anslag.⁸

Innan jag går vidare vill jag göra ett förtydligande. Jag kommer inte att diskutera bibelvetenskapens framtid som ett ämnesområde för utbildning på kandidatnivå.⁹ Där kommer Svenska kyrkans och andra samfunds beslut om vad som ska ingå i utbildning av präster och pastorer, med flera, att ha avgörande betydelse. Mitt fokus ligger på helt och hållet på framtiden för bibelvetenskapen som ett ämnesområde för forskning. Konkret gäller det finansiering av professurer, forskarutbildningar, seminarier, forskningsmiljöer och projekt. Formulerat i politiska termer: Hur motivera att skattepengar satsas på bibelvetenskap?

Jag tar min utgångspunkt i iakttagelsen att bibelvetenskapen är tvärvetenskaplig till sitt väsen, eftersom den definieras av sina forskningsobjekt (de bibliska texterna samt relaterade texter) snarare än av en specifik metodik. Texterna och deras kontexter kan (och bör) belysas ur många synvinklar; i praktiken med hjälp av metoder och perspektiv som är länkade till ett antal olika akademiska discipliner. När jag ser tillbaka tror jag att detta är en viktig förklaring till att jag fastnade för just denna disciplin. Här kan jag kombinera i stort sett alla mina akademiska intressen; jag kan studera språk, historia, litteratur och religion.

Den inbyggda tvärvetenskapligheten kan således bidra till att göra bibelvetenskapen attraktiv för enskilda studenter och forskare. Den kan även ses som en framgångsfaktor på andra nivåer. Vi bibelvetare bjuds ju då och då in att medverka i symposier, antologier och projekt som behandlar antik historia och religionshistoria. Jag nöjer mig med ett ak-

⁸ En bakgrundsteckning till dagens situation ges i Birger Olsson, "Exegetik och det offentliga rummet: då och nu", *SEÅ* 84 (2019): 81–100.

⁹ Beträffande utmaningarna relaterade till undervisning om GT/HB finns ett utmärkt diskussionsunderlag i form av David Davage, "Kan Gamla testamentet bli som nytt? Exegetisk undervisning i skuggan av ett 'döende' testamente", i *Teologisk utbildning*, red. Thomas Girmalm, *Studia Theologica Practica Umensia* 3 (Umeå: Umeå universitet, 2020), 101–129.

tuellt exempel. Nyligen beviljade Riksbankens Jubileumsfond medel till ett stort projekt om apokalyptik; bland de drygt tjugo forskarna från olika områden finns fyra exegeter (Blaženka Scheuer, Cecilia Wassén, Hannah Strømmen Schmiedel och Tobias Hägerland).¹⁰

För att belysa hur utvecklad tvärvetenskaplighet kan stärka bibelvetenskapens relevans som forskningsämne, vill jag nu lyfta fram ett exempel ur den lokala forskningshistorien. Den så kallade "Uppsalaskolan" hade sin storhetstid under efterkrigstiden (cirka 1945–1960).¹¹ Genom att kombinera gammaltestamentlig exegetik med religionshistoriska perspektiv och teorier (relaterade till den brittiska "myth and ritual"-skolan) lyckades en liten grupp forskare sätta Uppsala på den bibelvetenskapliga kartan under efterkrigstiden. Namn som Ivan Engnell, H. S. Nyberg, Helmer Ringgren och Geo Widengren blev internationellt kända.¹² Men i efterhand kan man konstatera att Uppsalaskolans glansperiod blev ganska kort. Denna grupp av framstående individer förmådde inte bygga upp ett bestående samarbete över ämnesgränserna, eller över generationsgränserna. Notabelt är att denna skolbildning endast genererade ett fåtal doktorsavhandlingar. Jag gör reflektionen att

¹⁰ Projektets fullständiga titel är: "At the End of the World: A Transdisciplinary Approach to the Apocalyptic Imaginary in the Past and Present".

¹¹ Det saknas en detaljerad historik om Uppsalaskolans uppgång och fall. För en kortfattad överblick hänvisas till: Antti Laato, "Biblical Scholarship in Northern Europe", i *Hebrew Bible / Old Testament: The History of Its Interpretation*, red. Magne Saebø, 6 vols. (Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2015), III/2:336–370. Se också Helmer Ringgren, "Vad blev det av Uppsalaskolan?", i *Teologiska fakultetens vid Åbo Akademi 60-årsjubileum den 1 oktober 1984*, red. Fredric Cleve och Hillevi Karjalainen (Åbo: Åbo Akademi, 1985), 11–20.

¹² Noteras bör att både filologen Nyberg och religionshistorikern Widengren gjorde viktiga bibelvetenskapliga insatser. Om Geo Widengren, se Göran Eidevall, "Hebrew Laments in the Light of Mesopotamian Material", i *The Legacy, Life and Work of Geo Widengren and the Study of the History of Religions after World War II*, red. Göran Larsson (Leiden: Brill, 2022), 36–49. Nybergs främsta exegetiska verk är utan tvekan *Studien zum Hoseabuche*, Uppsala Universitets Årsskrift 6 (Uppsala: Lundequistska, 1935).

avsaknaden av ett institutionellt ramverk gjorde detta ämnesövergripande samarbetsprojekt sårbart.

Innan jag går vidare och belyser situationen i Uppsala på 2000-talet, med fokus på något som skulle kunna kallas ”den nya Uppsalaskolan”, gör jag nu en avstickare söderut, till min doktorandtid i Lund på 90-talet. Där formades en insikt om att det inte behöver finnas någon motsättning mellan ”nördiga” språk- och textstudier å ena sidan och ett engagemang i nutidens brännande frågor å andra sidan. I Lund hade jag också förmånen att ingå i ett livaktigt och välbesökt forskarseminarium, under ledning av Tryggve Mettinger, där deltagarna representerade många olika intresseinriktningar och arbetsätt – raka motsatsen till en skolbildning knuten till specifika teorier och metoder. Det blev ibland mycket livliga diskussioner, men ämnet och seminariet hölls samman. Jag kom fram till att receptet för ett levande seminarium är: högt i tak, myllrande metodologisk mångfald och dynamisk dialog.

Besjälad av denna vision såg jag som en av mina första uppgifter i Uppsala, åren 2006–2007, att föra samman de olika fraktionerna inom ämnet till att sitta ner i samma rum, diskutera och lära av varandra. Som professor har jag sedan velat värna just detta, en arbetsgemenskap som präglas av mångfald och dialog. Det är upp till andra att bedöma hur väl detta har lyckats.

Under åren i Uppsala har jag framför allt lärt mig mycket, vidgat mina vyer och knutit värdefulla kontakter. I möten med kolleger, doktorander och studenter har jag stimulerats att söka nya vägar i min forskning. Det var också i Uppsala som jag på allvar upptäckte potentialen i en växande trend inom bibelvetenskapen som jag dittills följt på avstånd, nämligen receptionsstudier. Det leder över till nästa punkt.

RECEPTION

Receptionshistoria eller receptions kritik? Jag avstår från att diskutera den namnfrågan här och nu. I stället vill jag lyfta fram betydelsen av receptionsstudier i en situation då bibelvetenskaplig forskning behöver

framstå som samtids- och samhällsrelevant.¹³ Fältet bibelreception är i högsta grad internationellt. Det öppnar interdisciplinära kontaktytor åt många olika håll (inom religionsvetenskap, humaniora och samhällsvetenskap), beroende på vilken tidsperiod och vilka typer av bibeltolkning eller bibel användning som studeras. Inom receptionsstudier kan dessutom exegeter ta sig an samtidsaktuella frågor som rör kultur, religion, politik, genus, identitet, med mera. Här finns således en fantastisk potential, rent forskningsmässigt – men också när det gäller att stärka och synliggöra bibelvetenskapens samhälleliga relevans.

Glädjande nog är reception en viktig del av bibelvetenskapens profil i Uppsala. Man skulle kunna tala om en ny Uppsalaskola, som i likhet med den gamla har byggt vidare på vårt ämnesområdes inbyggda tvärvetenskaplighet, men med en annan inriktning. Den ”nya Uppsalaskolan” präglas av en bred satsning på olika typer av såväl antik som modern bibelreception. Notabelt är att studierna främst har författats av unga forskare, om än med inspiration från flera seniora forskare (här förtjänar framför allt Inger Ljung att nämnas). Under 2000-talet har det kommit en strid ström av bibelvetenskapliga avhandlingar i Uppsala (inom såväl NT- som GT/HB-exegetik), med inriktning på dessa olika former av reception: a) tidiga judiska tolkningar (Camilla von Heijne, Natalie Lantz); b) tidiga kristna tolkningar (Carl Johan Berglund); c) kulturorienterad reception, särskilt i skönlitteratur (Stefan Klint, Mikael Sjöberg [Larsson], Lina Sjöberg, Mattias Huss); samt d) reception i media, särskilt dagspress (Hanna Liljefors).¹⁴ Några av avhandlingsförfattar-

¹³ För en initierad och uppdaterad diskussion, se Hanna Liljefors, *Hebreiska bibeln debatterad: En receptionskritisk studie av diskurser om ”Gamla testamentet” i svenska dagstidningar 1987–2017* (Skellefteå: Artos Academic, 2022), 32–44.

¹⁴ Här presenteras titlarna på avhandlingarna, i kronologisk ordning: Stefan Klint, *Romanen och evangeliet: Former för Jesusgestaltning i Pär Lagerkvists prosa* (2001); Mikael Sjöberg [Larsson], *Wrestling with Textual Violence: A Case Study of the Jephthah Narrative in Antiquity and Modernity with Special Regard to Gender* (2004); Lina Sjöberg, *Genesis och Jernet: Ett möte mellan Sara Lidmans Jernbaneanpos och bibelns berättelser* (2006); Mattias Huss, *Vetekornets väg: Utblottelse hos Dostojevskij och i romanen ”Bröderna*

na har haft möjligheten att följa upp med fler publikationer inom receptionsfältet. Tilläggsas bör att flera exegeter vid andra lärosäten i vårt land också har publicerat sådana studier. Trenden är således stark.

Men en viktig lärdom från tillbakablicken på den gamla Uppsalaskolan är att det behövs ett institutionellt ramverk. Annars blir varje sådan skolbildning helt beroende av tidsbundna personkonstellationer och anställningsförhållanden. Vad jag ser framför mig är en organiserad och långsiktig satsning på tvärvetenskaplig samverkan. Drömmen vore ett centrum för studier av bibelreception, beläget i Uppsala eller kanske någon annanstans i Sverige. Något i stil med *The Centre for the Study of the Bible* i Oxford, under ledning av Hindy Najman, där jag nyligen var gästföreläsare. Programförklaringen för deras verksamhet skulle kunna vara en inspirationskälla: ”We provide a forum for risk-taking research projects that integrate scriptural traditions into the many disciplines of the Humanities”.¹⁵ Men visionen om ett alldeles eget forskningscenter, enbart inriktat på bibelreception, receptionsinriktad bibelforskning, måste nog betecknas som en aning utopisk.

Ett mer realistiskt alternativ är, som jag ser det, att verka för att receptionsinriktad forskning ska bli en viktig del av ett redan existerande sammanhang knutet till Teologiska fakulteten i Uppsala, nämligen CRS (Centrum för mångvetenskaplig forskning om Religion och Samhälle), med arbetsbeskrivningen: ”Research on the impact of religion”.¹⁶ Där har bibelvetarna länge lyst med sin frånvaro. Det är hög tid att ändra på den saken, genom att påbörja arbetet med att belysa ”the impact of the Bible” tillsammans med forskare från andra discipliner.

Karamazov” (2008); Camilla von Heijne, *The Messenger of the Lord in Early Jewish Interpretations of Genesis* (2008); Carl Johan Berglund, *Origen's References to Heracleion: A Quotation-Analytical Study of the Earliest Known Commentary on the Gospel of John* (2019); Natalie Lantz, *The Hypertemple in Mind: Experiencing Temple Space in Ezekiel, the Temple Scroll and Mishnah Middot* (2022); Liljefors, *Hebreiska bibeln debatterad*.

¹⁵ Citerat från centrets hemsida: <https://www.centreforbible.orient.ox.ac.uk>.

¹⁶ Se hemsidan: <https://www.crs.uu.se>.

Jag menar sammanfattningsvis att en fortsatt och gärna utökad satsning på receptionsstudier är ett viktigt led i att trygga bibelvetenskapens framtid. Detta fält erbjuder möjligheter till spännande tvärvetenskapliga forskningsprojekt. Mycket är ännu outforskat. Dessutom är nog detta bibelvetenskapens främsta chans att profilera sig som aktuell och samhällsrelevant.

Med detta sagt vill jag dock understryka att det knappast räcker med en satsning på bibelreception. Fältets tvärvetenskapliga karaktär medför vissa risker. Jag håller med dem som hävdar att exegetisk expertis behövs för att ge nödvändig bakgrundskunskap och för att skärpa den kritiska udden, även i undersökningar av bibelreception i konstverk eller i politiska debatter. Men jag tror inte att alla låter sig övertygas. Skulle inte en konstvetare eller litteraturvetare eller sociolog som skaffat sig fördjupade kunskaper om relevanta bibeltexter och deras tolkning kunna utföra minst lika kompetenta och intressanta analyser som en exeget som skaffat sig extra kunskaper i konstvetenskap, litteraturvetenskap eller sociologi? Många studier av modern bibelreception kan nog utföras på ett utomordentligt sätt av forskare som saknar kompetens i de bibliska grundspråken och i historisk-kritisk exegetik.

Med en medvetet tillspetsad formulering kan man säga att en ensidig satsning på reception skulle kunna leda till att bibelvetenskapen avskaffar sig själv, eller sågar av den gren den sitter på, nämligen exegetiken. "Bibelvetenskap" skulle kunna omvandlas till, eller omdefinieras som, ett fält för forskare med många olika kompetenser och inriktningar. I det perspektivet framstår det som angeläget att värna om exegetikens framtid.

RENÄSSANS

En diskussion av bibelvetenskapens framtid bör även försöka besvara frågan: Finns det en framtid för den klassiska filologiskt inriktade exegetiken vid våra universitet och högskolor?

Ur en synvinkel är svaret givet. Exegetiken som undervisningsämne lär finnas kvar så länge som kurser med textstudier på bibliska grundspråk efterfrågas inom ramen för präst- och pastorsutbildningar. Men behovet av en eller flera lärare på sådana kurser medför inte nödvändigtvis en ekonomisk satsning på GT/HB- och NT-exegetik som forskningsämnen. Varför satsa skattepengar på långa specialistutbildningar i konsten att tillämpa textkritik och grammatisk analys samt diverse historievetenskapliga och litteraturvetenskapliga metoder i tolkningar av bibeltexter? Här skulle byråkraterna kunna se stora möjligheter till besparingar. Jag menar därför att det är nödvändigt att börja formulera visioner av *exegetik* som kan göra detta till ett mer attraktivt ämnesområde för såväl studenter och doktorander som beslutsfattare.

Ett viktigt led i detta, menar jag, är att visa att exegetik, betraktad som metodik för texttolkning, är av relevans även för studenter och forskare som inte primärt är intresserade av bibliska texter. I praktiken studerar ju exegeter i stor utsträckning även andra antika texter av religionsvetenskaplig relevans. Men detta syns inte tillräckligt tydligt när ämnet presenteras som "bibelvetenskap" med två inriktningar, HB:s och NT:s exegetik. Därför vill jag här presentera en lägesbeskrivning som lyfter fram den existerande mångfalden.

Exegetisk forskning vid Teologiska fakulteten i Uppsala behandlar dessa grupper av texter: a) Hebreiska bibeln/Gamla testamentet; b) Nya testamentet; c) Dödahavsrollarna (studiet av texterna från Qumran utgör ett eget forskningsfält, med kopplingar till både HB/GT och NT, nu under ledning av en nyutnämnd professor, Cecilia Wassén); d) pseudepigrapher och apokryfer; e) tidiga kristna texter, i anslutning till studiet av NT (såväl patristiska som "gnostiska" texter, det senare aktualiserat i Petter Spjuts pågående avhandlingsprojekt), samt f) tidiga judiska texter (Mishnah, targumer, med mera). Det sistnämnda fältet, som i nuläget främst representeras av en doktorand, Miriam Selén Gerson, har de senaste åren varit knutet till Hebreiska bibelns exegetik. Förhoppningsvis kommer det snart att tilldelas en egen professur.

Så långt beskrivningen av dagens faktiska exegetiska mångfald. Låt oss nu blicka framåt. Jag föreslår att nästa reform av forskarutbildningsämnen i Uppsala bör resultera i att Exegetik blir namnet på ett ämnesområde med ett flertal olika inriktningar eller specialiseringar. På så sätt skulle studiet av dödahavsruddar och pseudepigrapher, av patristiska eller rabbiniska texter ges status av egna forskningsfält. Självklart skulle dessa inriktningar samverka. Jag föreslår inte flera nya professorer, det vore orealistiskt. Enskilda forskare skulle, precis som idag, kunna vara verksamma inom mer än en av dessa inriktningar. Ur den synvinkeln skulle det inte bli någon större förändring. Ändå tror jag att mycket skulle vara vunnet om vi på detta sätt förtydligade att exegetiken omfattar mycket mer än bibelstudier.

Min vision innehåller dessutom idén om en utvidgning av den akademiska exegetiken till att innefatta studium av ännu fler källtexter som betraktas som auktoritativa inom någon religiös tradition. Som ett första steg i den riktningen, med bibehållet huvudfokus på de så kallade abrahamitiska religionerna, föreslår jag inrättandet av en ny inriktning: Exegetiskt studium av Koranen.

Jämförande studier av motiv i bibeltexter och korantexter sker i allt större utsträckning. Men något väsentligt saknas: en koranvetenskaplig motsvarighet till den moderna bibelvetenskapliga exegetiken. Utbildning i exegetisk analys av korantexter sker inte, såvitt jag vet, vid något akademiskt lärosäte i Sverige. Men behovet har uppmärksammats av andra. Här vill jag särskilt nämna ett debattinlägg av Göran Larsson och Tobias Hägerland vid Göteborgs universitet.¹⁷ De lyfter fram avsaknad av kompetens (framför allt språkligt, avseende kunskaper i arabiska) som en viktig orsak till att det inte går att studera Koranen på samma sätt som texter ur Bibeln vid svenska universitet och högskolor. Dessutom är det välkänt att det finns ett motstånd bland företrädare för islam mot att studera korantexter med liknande metoder som används inom

¹⁷ Göran Larsson och Tobias Hägerland, "Det växande intresset för islam ökar förhoppningsvis utbudet av koranstudier", *Dagen* 2021-11-25.

den moderna bibelvetenskapen. Förslaget skulle därför kunna ses som riskfyllt. Vågar svenska universitet och högskolor utmana fundamentalistiska synsätt genom att tillämpa textkritik, formkritik och redaktionskritik på Koranen?

Det kommer att ta tid, kanske mer än tio år, innan detta förslag går att genomföra. Jag vill ändå betona att det vore en följdriktig och samtidsanpassad utveckling och breddning av ämnesområdet exegetik. Den senaste omorganisationen av Teologiska fakulteten i Uppsala innebar ju, intressant nog, en genomgripande omvandling av ämnet Systematisk teologi. Det består nu av två inriktningar: "Livsåskådningsforskning och kristen teologi" samt "Islamisk teologi". Seminarieverksamheten är i stor utsträckning gemensam.¹⁸ Jag ser inget principiellt hinder för en liknande utvidgning av ämnesområdet Exegetik, om än med betydligt färre gemensamma seminarier (av språkliga skäl). Jag hoppas denna vision om ett utvidgat exegetikämne kan stimulera till en fortsatt diskussion.

AVSLUTNING

När det nu är dags att avrunda letar jag efter en passande metafor. Bibelvetenskapen som ett träd med många grenar? Nja, kanske hellre bilden av flera angränsande fält med olika växter och grödor. Jag har beskrivit och diskuterat några fält med särskilt god jordmån, det vill säga stor potential, inom mångvetenskapliga studier av bibelreception och inom området exegetik. I båda fallen ser det ut som om nyckeln till bibelvetenskapens framtid ligger i breddning och i samverkan med andra ämnen.

Jag har inte kunnat vara heltäckande i detta föredrag. Det finns flera andra fält som är intressanta. Avslutningsvis vill jag nämna ett sådant, där det redan spirar och gror på ett mycket lovande sätt: Forskning om

¹⁸ Se presentationen på Teologiska institutionens hemsida: <https://www.teol.uu.se/forskning/systematisk-teologi/>.

bibelöversättning(ar). Inom detta tvärvetenskapliga fält kan bibelvetare bidra med sin språkliga och exegetiska specialkompetens, i betydligt större utsträckning än inom receptionsstudier. Dessutom kan projekt inom detta fält vara tydligt samtids- och samfundsrelevanta. Från Uppsalas horisont ser jag i nuläget dels arbetet med NT 2026, en nyöversättning som sysselsätter en stor del av de nytestamentliga exegeterna i Sverige, dels ett par projekt knutna till enskilda forskare: Johanna Rönnlund (doktorandprojekt om överföring av orala aspekter i översättningar av psaltarsalmer) och Richard Pleijel (VR-projekt: "En sekulär bibel: Bibel 2000 i skärningspunkten mellan religion och politik i efterkrigstidens Sverige").

Det ska bli spännande att följa den fortsatta utvecklingen, under de kommande tio åren, från min nya utsiktsplats som aktiv emeritus. Jag är övertygad om att bibelvetenskapen har en framtid. Men hur kommer den att se ut? Jag hoppas detta föredrag gett inspiration att tänka och arbeta vidare, för att gemensamt förverkliga visionen av ett stort antal bibelvetenskapliga fält – fält som bevarar artrikedom och som ger god avkastning.

Allra sist: Man kan fråga sig hur viktig bibelvetenskapens framtid är i ett läge då vi har anledning att oroa oss för demokratins framtid, för försvaret av mänskliga rättigheter och för planetens framtid. Jag tror alla forskningsämnen kan bidra med något. I det sammanhanget vill jag lyfta fram att vi exegeter är experter på att överbrygga enorma avstånd i tid och rum i sökandet efter bättre förståelse mellan oss och de andra, mellan deras kultur och vår. Dessutom förblir de texter vi studerar ständigt aktuella som klangbottnar för att uttrycka mänsklig förtvivlan men också för att formulera ett trotsigt hopp.